

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgr. lic. Pawła Bieleckiego pt. *Formacja chrześcijańska młodzieży świetle nauczania papieża Franciszka. Studium teologicznopastoralne* napisanej na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Dariusza Lipica, Lublin 2024, ss. 258 (mps).

W dniu 13 marca br. minęła 11 rocznica od wyboru papieża Franciszka. Jest on pierwszym papieżem posoborowym, studia teologiczne rozpoczął w 1967 roku, a więc dwa lata po zakończeniu Soboru Watykańskiego II. Niemniej jest on kontynuatorem zarówno nauczania soborowego, jak i swoich poprzedników na urzędzie Piotrowym. Z drugiej strony jest nie tylko spadkobiercą i kontynuatorem wcześniejszej tradycji, ale także jej innowatorem, tzn. osobą, która przyjmuje krytycznie to, co otrzymała. Franciszek wskazuje bowiem na nowe perspektywy, jakie pojawiają się dzisiaj przed Kościołem oraz poucza o tym, co może i powinien on czynić. Realizuje to w nowy sposób i za pomocą nowego języka, gestów oraz sposobu życia. Chce, podobnie do swoich poprzedników na Stolicy Piotrowej, służyć wierze i ją umacniać. Dlatego nie zmienia ani też nie chce zmieniać tego, co stanowi samą istotę wiary chrześcijańskiej. Pragnie natomiast Kościoła, który będzie wzrastał w rozumieniu Ewangelii i w rozeznawaniu dróg Ducha.

Od początku pontyfikatu Franciszek w swoim nauczaniu akcentuje potrzebę pastoralnego nawrócenia Kościoła, priorytet nowej ewangelizacji, troskę o rodzinę, ubogich, w szczególności bezdomnych i uchodźców, a także o dzieło stworzenia, zwraca uwagę na Boże miłosierdzie jako centralną prawdę chrześcijańskiego przesłania, Kościół jako promotora braterstwa i „kultury spotkania”, przejrzystego i oczyszczonego z plagi przestępstw seksualnych, podkreśla wymagania wobec duchownych oraz potrzebę dialogu ponad podziałami.

Bardzo szybko zintegrował się także ze światem ludzi młodych, którzy początkowo zastanawiali się, jaki styl relacji i jakie przesłanie zaproponuje im następca papieży Jana Pawła II i Benedykta XVI. Franciszek twierdzi, że w przestrzeni działania duszpastersko-

ewangelizacyjnego Kościoła jak najmocniej powinna być obecna młodzież¹. Kościół bowiem ma obowiązek pomagania młodym w odnalezieniu sensu i miejsca w ich życiu, a z kolei oni winni mieć prawo, by wzbogacać Kościół swoim dynamizmem i młodością. Papież podkreśla, że w całym Kościele powszechnym potrzeba jest również dobrych inicjatyw zmierzających do odnowienia duszpasterstwa młodzieżowego, tak by uwolnić go od schematów, które nie są już skuteczne, ponieważ nie pomagają w nawiązaniu dialogu z obecną kulturą młodych. Jego nauczanie poświęcone młodzieży oraz zawarty w nim apel do młodych oraz do środowisk duszpasterskich można więc potraktować jako impuls, skierowany do kolejnego pokolenia chrześcijan stojących u progu dorosłości, do wprowadzania gruntownych przemian w życiu własnym oraz społeczności, w których przychodzi im funkcjonować na co dzień. Z drugiej strony stanowi ono swoiste wezwanie do tego, aby aktywnie wspierać i dynamizować duszpasterstwo młodzieży².

Wielokrotnie w swoim przepowiadaniu papież Franciszek nakreślał też profil i kształt owego bogactwa, którym jest sama młodość. Jego zdaniem nie może ona być czasem w zawieszaniu, gdyż jest to wiek decyzji i właśnie na tym polega jej urok oraz jej największe zadanie. Młodość jest czasem formacji, czyli odkrywania a zarazem planowania, wybierania, przewidywania i podejmowania pierwszych własnych decyzji, które mają znaczenie dla ich przyszłości, aby życie nabrało sensu i piękna, aby nie zamykało się w kategoriach doczesności, ale posiadało perspektywę wieczności, która już tu i teraz się decyduje³.

W tak zarysowanej perspektywie usytuowany jest projekt badawczy ks. mgr. lic. Pawła Bieleckiego, zakończony recenzowaną rozprawą doktorską. Jego przedmiotem jest prezentacja formacji chrześcijańskiej młodzieży w nauczaniu urzędującego papieża oraz próba udzielenia odpowiedzi na pytania o aktualne jej elementy, na które zwraca on szczególną uwagę. Wiele wskazuje na to, że do tej pory brakowało naukowego namysłu nad tym zagadnieniem, dlatego też można powiedzieć, że może ona stać się przyczynkiem, służącym do prowadzenia dalszych poszukiwań jak najskuteczniejszych rozwiązań i narzędzi

¹ W adhortacji *Evangelii Gaudium* papież Franciszek pisze, że: „Dlatego też, nie pomniejszając wartości ewangelicznego ideału, należy z miłością i cierpliwością towarzyszyć możliwym etapom wzrastania osób formujących się dzień po dniu” (EG 44).

² Z drugiej strony Franciszek jest jednak świadomy, że wszelkie wysiłki i troska Kościoła o formację młodzieży nie będą skuteczne, jeśli nie będzie otwartości i chęci ze strony ludzi młodych. Podczas jednej z audiencji generalnych powiedział: „Chciałbym także zwrócić się w sposób szczególny do was, chłopcy i dziewczęta, i do was, młodzi: przykładajcie się do waszych codziennych obowiązków, do nauki, pracy, angażujcie się w przyjaźnie, w pomoc innym; wasza przyszłość zależy również od tego, jak będziecie potrafili przeżyć te cenne lata życia” (Watykan, Audiencja generalna w dniu 1 maja 2013 r.).

³ Zob. S. Chrobak, *Młodość czasem marzeń i wyborów. Refleksje w świetle posynodalnej adhortacji apostołskiej „Christus vivat”*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 42 (2021), nr 1, s. 96.

tej formacji. Rozprawa wpisuje się też w realizację misji teologii pastoralnej, której celem jest wypracowywanie wniosków i kryteriów będących pomocą dla prowadzenia formacji młodzieży w kontekście współczesnych uwarunkowań społecznych.

Całość recenzji została ujęta w pięciu punktach, w których najpierw omówiono problematykę i strukturę rozprawy (1) oraz jej ocenę merytoryczną (2) i metodologiczną (3), a następnie zaprezentowano pytania do dyskusji (4) i wnioski końcowe (5).

1. Problematyka i struktura rozprawy

Recenzowana rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Pawła Bieleckiego liczy 258 stron i składa się z 4 rozdziałów, które zostały poprzedzone *Spisem treści* (s. 2), *Wykazem skrótów* (ss. 3-5) i *Wstępem* (ss. 6-19). Po rozdziałach umieszczono *Zakończenie* (ss. 205-215) i *Bibliografię* (s. 216- 258). Brakuje streszczenia w j. polskim i obcym. *Spis treści* wyróżnia logiczne części, a w nich rozdziały i podrozdziały: zawsze opatrzone tytułami oraz numerowane. W dość obszernym *Wstępie* (s. 6-19) znajdujemy najważniejsze informacje dotyczące wyboru tematu rozprawy oraz stanu dotychczasowych badań nad podjętą problematyką. Ponadto Autor rozprawy przedstawił tu podjęty cel naukowy, opisał bazę źródłową, zastosowane metody oraz zaprezentował strukturę pracy (s. 6–22).

Doktorant zaznaczył, że celem pracy jest próba „(...) przedstawienia problemu formacji młodzieży w nauczaniu papieża Franciszka”, a podejmowany „(...) problem badawczy można określić pytaniem: Jak według Franciszka należy formować młodzież i jak robi to Papież? Zarysowany problem suponuje kilka zagadnień szczegółowych. Na początku należy doprecyzować, jak rozumiane jest pojęcie formacji i jakie treści ono ze sobą niesie” (s. 12). Ks. Bielecki podkreśla także, że „Dysertacja zawęża zakres tematyczny formacji do formacji chrześcijańskiej młodzieży. Pojmuje ją jako działalność prowadzącą do kształtowania świadomości, przekonań i postaw młodych ludzi oraz uzdalniającą ich do chrześcijańskiego życia, zgodnego z pochodzącym od Boga powołaniem. Formacja chrześcijańska młodzieży obejmuje w sposób holistyczny wymiary: ludzki, duchowy, intelektualny i apostołski (zob. DA 28; DFK 8; ChL 60; PDV 43-59). Jej celem jest kształtowanie dojrzałej osobowości ludzi młodych, ich życia chrześcijańskiego, wiedzy religijnej i wynikających z niej postaw oraz działań apostołskich (s. 14).

Z kolei w *Zakończeniu* odnosząc się pośrednio do zamierzonego celu Autor dysertacji napisał, że jego praca doktorska była „ (...) próbą udzielenia odpowiedzi na pytania o aktualne formy, sposoby i narzędzia wykorzystywane do prowadzenia formacji chrześcijańskiej młodzieży oraz na jakie elementy formacji zwraca szczególną uwagę

Franciszek (...). Jego zdaniem: „Na drodze naukowej refleksji, przy wykorzystaniu odpowiednich metod, wyłoniono szczegółowe wskazania Franciszka odnoszące się do poszczególnych wymiarów formacji chrześcijańskiej” (ss. 205-206).

Po przedstawieniu we *Wstępie* najważniejszych problemów badawczych Doktorant przystąpił do ich rozwiązania. Dokonał tego opierając się na czterech aspektach integralnej formacji kandydatów do kapłaństwa, przedstawionych przez papieża Jana Pawła II w adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis*: ludzkiej, duchowej, intelektualnej i apostolskiej (por. PDV 43-59). Opierając się na tym podziale oraz odwołując się w tym zakresie do nauczania papieża Franciszka, ks. Bielecki pragnie w dysertacji zwrócić uwagę na to, że te cztery wymiary znajdują również swoje odzwierciedlenie w jego nauczaniu, dotyczącemu formacji chrześcijańskiej młodzieży (s. 16). Należy jednak nadmienić, że zamysł twórczy Autora rozprawy w rozwiązaniu tego zagadnienia oparty został na pomysłe dość często już spotykanym w wielu wcześniejszych publikacjach naukowych. Rodzi się zatem pytanie: dlaczego więc skupił się tylko na nim, a nie oparł swej refleksji na jakimś nowym rozwiązaniu? Sam Doktorant pisze o tym w *Zakończeniu*, że „Jest to zagadnienie które można rozpatrywać w wielu aspektach (...)” (s. 214).

Pierwszy rozdział rozprawy, zatytułowany *Formacja ludzka* (ss. 20-61), ukazuje wstępny wymiar formacji chrześcijańskiej, określany często jako fundament wszystkich pozostałych, czyli formację ludzką. Na początku ks. Bielecki szerzej wyjaśnia, na czym polega formacja ludzka, a następnie przedstawia jej formy prowadzące do ukształtowania dojrzałej osobowości człowieka. Następnie podrozdziały skupiają się na przedstawieniu formacji do odpowiedzialnej miłości oraz do konkretnych wartości, jakimi są: wolność, wspólnotowość, pokój i praca, a następnie troska o zdrowie fizyczne. W **rozdziale drugim**, pt. *Formacja duchowa* (ss. 62-112), Autor rozprawy wskazuje najpierw na jej pierwszoplanowy cel, którym jest pouczenie chrześcijanina, jak cennym darem wiary został ubogacony oraz jak ważne jest nauczanie go życia wiarą na miarę pełni Chrystusa. Następnie wskazuje na potrzebę użycia konkretnych środków do jej realizacji. Jego zdaniem są nimi: słuchanie i rozważanie słowa Bożego, przestępowanie do sakramentów, życie modlitewne, formacja sumienia oraz rozeznanie duchowe. Omówienie powyższych środków formacji stało się treścią kolejnych paragrafów drugiego rozdziału dysertacji.

Trzeci rozdział, zatytułowany *Formacja intelektualna* (ss.113-153), podejmuje analizę nauczania papieża Franciszka na temat jej znaczenia w życiu współczesnej młodzieży. Zdaniem papieża formacja ta powinna być świadomie prowadzonym procesem, którego

celem będzie doprowadzenie młodego człowieka do jego osobistej dojrzałości raz do wolności potrafiącej przeciwstawić się różnym formom współczesnych manipulacji (s. 115). W rozdziale tym zostały zaprezentowane refleksje Franciszka na temat konieczności formacji intelektualnej, jej treści i miejsca.

Ostatni rozdział, zatytułowany *Formacja apostołska* (s. 154–204), omawia nauczanie papieża Franciszka na temat aktywnego włączenia się ludzi młodych w tę działalność, do której wezwana jest cała wspólnota Kościoła. Doktorant skupia się w nim najpierw na refleksjach papieskich ukazujących Boga jako pierwszego podmiotu formacji apostołskiej, następnie omawia jego nauczanie na temat formacji do ewangelizacji oraz do odnowy porządku doczesnego. Podrozdział czwarty jest prezentacją jego refleksji na temat potrzeby aktywności charytatywnej młodzieży.

W *Zakończeniu* (ss. 205–215) Autor dokonał dokładnego podsumowania i oceny omawianej problematyki, wyliczył najważniejsze osiągnięcia pracy oraz wskazał na dalsze perspektywy badawcze w tym zakresie. Należy zaznaczyć, że Doktorant bardzo trafnie ocenił tutaj wyniki swoich badań, stwierdzając ze skromnością, że są one tylko „przyczynkiem” do poszukiwania dalszych skuteczniejszych rozwiązań i narzędzi formacji młodzieży. Jest to bardzo istotna refleksja, gdyż z teologiczno-pastoralnego ujęcia, należy bowiem stale obserwować w otaczającym nas świecie zmieniające się szybko współczesne uwarunkowania społeczno-polityczne, by potem dążyć do wypracowywania nowych wniosków i postulatów, mających służyć pomocą Kościołowi w prowadzeniu skutecznej formacji młodzieży w jego duszpasterskiej misji (s. 214).

Podsumowując tę część recenzji należy podkreślić, że struktura recenzowanej pracy jest przejrzysta. W przyjętym rozumowaniu sekwencja prezentowanych treści jest właściwa. Dlatego układ pracy uznaję za poprawny, gdyż pozwala ukazać problematykę badawczą oraz odpowiedzieć na postawione cel i pytania badawcze. Charakteryzuje go logiczność wypowiedzi i odpowiada tematowi. To wszystko umożliwiło ks. Bieleckiemu realizację nakreślonych we *Wstępie* celów. Przedstawione przez Autora refleksje badawcze świadczą o jego dużej dojrzałości naukowej.

2. Ocena merytoryczna rozprawy

Merytoryczna ocena pracy dotyczy jej treści, a więc wyboru i sformułowania tematu, oraz zawartości dysertacji, czy jest adekwatna do tematu rozprawy. Dotyczy także logicznego układu analizowanego materiału.

W mojej ocenie podejście Doktoranta do badanej problematyki w perspektywie aktualnej wiedzy jest prawidłowe i odpowiada regułom pracy naukowej. Rozprawa doktorska prezentuje bowiem dobry poziom. Jej strona merytoryczna nie budzi zastrzeżeń. Tytuł rozprawy został sformułowany jednoznacznie, w sposób zrozumiały, z jednoczesnym zasygnalizowaniem podjętego problemu badawczego, który mieści się w specjalizacji teologiczno-pastoralnej. Temat bowiem konstatuje z główną tezą dysertacji oraz wskazuje na cel pracy, którym jest, jak to zostało wspomniane wcześniej, próba przedstawienia problemu formacji młodzieży w nauczaniu papieża Franciszka. W celu udzielenia odpowiedzi na postawione pytania dotyczące problemu badawczego dokonano analizy nauczania papieża odnoszącego się do formacji młodzieży, a uzyskane wyniki badań usystematyzowano pod kątem formacji ludzkiej, duchowej, intelektualnej i apostołskiej. Uważna lektura rozprawy pokazuje, że przyjęty cel oraz postawione pytania badawcze zostały sformułowane w sposób jasny i zrozumiały. Ułatwiło to recenzentowi dokonanie oceny, czy poczynione założenia zostały w pracy zrealizowane. Reasumując, rozprawę doktorską od strony postawionych celów, hipotez i pytań badawczych oceniam pozytywnie.

Na drodze naukowej refleksji, przy wykorzystaniu odpowiednich metod i źródeł, wyszczególniono wskazania Franciszka odnoszące się do poszczególnych wymiarów formacji chrześcijańskiej. Działania te, będące swoistym „novum” rozprawy, można również ocenić jako cenne osiągnięcie merytoryczne Doktoranta. W dysertacji posłużono się metodą teologiczną. W sensie ścisłym wykorzystano tu następujące metody: metodę dedukcji, która pozwoliła ukazać specyfikę nauczania Franciszka oraz metodę analizy, która uwidoczniała zależności pomiędzy poszczególnymi aspektami formacji i umożliwiła dokonanie podsumowań oraz wyprowadzenie wniosków natury teologiczno-pastoralnej. Dobór metod wynikał z faktu, że rozprawa oparta została na źródłach zastanych. Autor wykorzystał również metody pomocnicze, takie jak: metoda krytyki, interpretacji źródeł, porównawcza oraz historyczno-krytyczna.

Analizowane zagadnienia zostały wyczerpująco udokumentowane. Ks. Bielecki dobrze bowiem zaprezentował dorobek badawczy. Ze względu na teoretyczny charakter rozprawy, Doktorant bazuje na źródłach zastanych w postaci Pisma Świętego, encyklik, adhortacji, konstytucji apostołskich, listów oraz homilii i przemówień papieża Franciszka, a także fragmentów nauczania Jana Pawła II i Benedykta XVI. Tak pokaźny zbiór bibliograficzny jest następstwem gruntownej kwerendy, którą Doktorant prowadził podczas kilkuletnich studiów doktoranckich. Dobór literatury oraz zakres jej cytowania uznaję za prawidłowy, gdyż umożliwił realizację przyjętych założeń badawczych.

Prowadzony przez Niego wywód jest jasny, logiczny i konsekwentny. Analiza problemu badawczego umożliwiła weryfikację postawionego głównego i szczegółowych problemów badawczych. Od samego początku pracy Autor systematycznie realizuje świadomie zaplanowane badania naukowe. Wykazuje się również bardzo dobrą znajomością dotychczasowych osiągnięć badawczych w tym obszarze, choć ograniczonych do publikacji polskojęzycznych. Wyszczególnione zostały konkretne postulaty papieża Franciszka, dotyczące zagadnień związanych z formacją ludzką, duchową, intelektualną i apostołską młodzieży. Powyższe analizy bez wątpliwości potwierdzają, że Autor dysertacji wywiązał się dobrze ze swojego zadania postawionego na początku pracy.

W podsumowaniu należy zatem pochwalić ks. Pawła Bieleckiego za dobór problematyki pracy doktorskiej oraz postrzeganie tego zagadnienia z tej perspektywy. Problematyka pracy jest bowiem aktualna i oryginalna. Mimo licznych opracowań, dotyczących tematyki formacji chrześcijańskiej młodzieży, nikt wcześniej nie ukazał tego w sposób tak pogłębiony i całościowy, jak Doktorant. Ujęcie tematyki badań jest więc aktualne. Dotyczy bowiem zagadnień, które w dalszym ciągu wymagają rozpoznania. Doktorantowi udało się określić lukę poznawczą, co stanowi oryginalny problem badawczy podjęty w rozprawie.

Dysertacja jest opracowaniem źródłowym, rzetelnym, wyczerpującym i krytycznym. Jest to także opracowanie nowe, gdyż wytycza kierunki chrześcijańskiej formacji młodzieży we wspólnocie Kościoła z perspektywy nauczania obecnego papieża. Wnioski wynikające z przeprowadzonych przez Doktoranta badań mogą okazać się również interesujące i pouczające dla tych wszystkich, którym powierzona została formacja chrześcijańska ludzi młodych w Kościele i świecie. Z powodu powyższych argumentów należy ocenić bardzo wysoko podjętą próbę naukowej analizy omawianej problematyki. Tym samym spełnia ona w zupełności kryteria stawiane stronie merytorycznej opracowań naukowych. Na końcu trzeba dodać, że praca stanowi cenny wkład w aktualny namysł Kościoła co do próby udzielenia odpowiedzi na pytania o aktualne formy, sposoby i narzędzia wykorzystywane do prowadzenia formacji chrześcijańskiej młodzieży oraz na jakie elementy formacji zwraca szczególną uwagę Franciszek.

3.Ocena metodologiczna

Praca naukowa wymaga nie tylko znajomości metodologii, ale i umiejętności jej wykorzystania. Strona formalna pracy dotyczy logiki planu pracy, zastosowania właściwej metody i źródeł, także poprawności języka i umiejętności redakcyjnych.

Temat recenzowanej pracy jest zwięzły, jasny i jednoznaczny. Plan dysertacji odpowiada jej tytułowi, co pozwoliło Doktorantowi na realizację określonych celów. Autor dobrze sporządził *Spis treści*, również kompozycja pracy jest przejrzysta. Układ poszczególnych rozdziałów i paragrafów jest przejrzysty i logiczny. Ich zaletą jest na pewno konsekwentne trzymanie się przez Autora pracy zasady proporcjonalności. Na uwagę zasługują także merytoryczne wstępy i zakończenia do poszczególnych rozdziałów. Szczególnie podkreśliłbym zachowaną zasadę rozłączności podziału oraz źródłowości.

Z formalnego punktu widzenia należy wyraźnie zaznaczyć, że zarówno *Wstęp* jak i *Zakończenie* spełniają wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Konstrukcja *Wstępu* jest poprawna i zawiera prawie wszystkie elementy wymagane w tej części rozprawy doktorskiej. Autor określił w nim klarownie problem badawczy oraz jasno przedstawił cel pracy. Przedmiotem refleksji niniejszej dysertacji było przedstawienie czterech wymiarów integralnej formacji chrześcijańskiej młodzieży przedstawionej w nauczaniu papieża Franciszka. Także konstrukcja *Zakończenia* została dobrze opracowana i nie budzi żadnych zastrzeżeń.

Przeprowadzona przez ks. Bieleckiego analiza wskazuje na znajomość tematyki i merytoryczną swobodę poruszania się w niej. Zaprezentowana przez niego w dysertacji formacja chrześcijańska młodzieży w świetle nauczania papieża Franciszka obejmuje w sposób komplementarny wszystkie jej wymiary: ludzki, duchowy, intelektualny i apostołski. Należałoby się jednak zastanowić, czy nie warto było jeszcze opracować w pracy kolejnego rozdziału, przedstawiającego syntezę nauczania Franciszka na ten temat i formułującego praktyczne postulaty w tym zakresie?

Zaletą pracy jest jej język i strona edytorska. Dysertacja napisana jest starannie w „systemie akapitów”. Język rozprawy jest jasny i komunikatywny. Autor właściwie opanował sztukę parafrazy, unikając przy tym nadużywania cytatów, buduje zdania proste oraz układa je w niezbyt rozległe akapity. Umiejętnie posługuje się też stylem naukowym, który cechuje m. in. logiczność wywodu, fachowość terminologii, precyzyjność określeń i swoboda prezentacji treści. Rozprawa jest napisana starannie, choć zapis bibliograficzny niektórych tekstów internetowych należałoby poprawić. W dysertacji zdarzają się tylko nieliczne błędy literowe (np. s. 53 – jest „Verbun Vitae”, a powinno być: „Verbum”, etc.).

Nie można mieć większych zastrzeżeń do stylu oraz do techniki sporządzania przypisów oraz ich właściwego zastosowania. W pracy zostały one sporządzone według systemu przecinkowego. Opisy ich są kompletne i większość z nich zastosowano jako

odnośniki do źródeł i cytowanej literatury. Zdarzają się też takie, które w miarę potrzeby wyjaśniają lub też ilustrujące przedstawiany materiał.

Doktorant dobrze przeprowadził też kwerendę źródłową. Przez analizę zebranych dokumentów dokonał również ich rzeczowej systematyzacji. Korzystając zaś z dostępnych opracowań tematycznych ukazał głębię teologiczno-pastoralną treści związanych z problemem badawczym. Pokazał ich duszpasterską wartość. Z racji na ciągle trwający pontyfikat Franciszka, punktem granicznym analizowanych treści jego nauczania jest styczeń 2024 roku. W wyniku kwerendy bibliotecznej ks. Bielecki zgromadził właściwą i bardzo obszerną literaturę. W pracy wykorzystał jednak tylko opracowania w j. polskim, a brakuje literatury obcojęzycznej.

Bibliografia recenzowanej dysertacji (ss. 216-258) została właściwie ułożona i podzielona na Źródła, (Pismo św., dokumenty Kościoła, nauczanie papieskie, dokumenty Stolicy Apostolskiej i dokumenty Kościoła w Polsce) oraz literaturę przedmiotu. Zastosowano w dysertacji również sporą liczbę źródeł elektronicznych, którą Doktorant prawidłowo zestawiał w bibliografii, podając daty ich dostępu.

Recenzent dostrzegł jednak brak konsekwencji u Autora przy zapisie bibliograficznym niektórych czasopism: dominuje zapis z podaniem roku wydania czasopisma (np. Galanciak D., *Kapłan – nauczyciel religii człowiekiem modlitwy*, „Studia Gdańskie” 41(2017), s. 139-155), ale spotyka się też często inny ich zapis (np. Fiałkowski M., *Zadania stojące przed zrzeczeniami religijnymi w Polsce*, „Teologia Praktyczna” 2015, t. 16, s. 31-41). Doktorant stosuje też skróty czasopism. Czyni to jednak niekonsekwentnie. W *Wykazie skrótów* można spotkać skróty takich czasopism, jak: „Communio”, „L` Osservatore Romano”, a nie zastosowano skrótów innych, m. in. takich, jak: „Warszawskie Studia Pastoralne”; „Teologia i Moralność”; „Symposium”; „Journal of Modern Science”; „Kultura i Wartości”; „Zeszyty Formacji Katechetów”; „Roczniki Teologiczne”; „Roczniki Pedagogiczne”; „Colloquia Theologica Ottoniana”; „Verbum Vitae”; „Polonia Sacra”; „Język. Religia. Tożsamość”; „Kultura Fizyczna”; „Studia Paradyskie”; „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” czy „Ruch Biblijny i Liturgiczny”. Ponieważ dysertacja zawiera 726 przypisów odsyłających, dlatego też zastosowanie skrótów wyżej wymienionych czasopism ułatwiłoby czytelnikowi sprawniejsze ich odczytanie. Pomimo tych uchybień w całości pod względem formalnym pracę oceniam pozytywnie.

Należy stwierdzić, że Doktorant w realizacji swojego projektu badawczego posłużył się bardzo precyzyjnie dobranymi metodami naukowymi. Ze względu na teoretyczny charakter rozprawy, bazując na źródłach zastanych w postaci Pisma Świętego, encyklik,

adhortacji, konstytucji apostolskich, listów oraz homilii i przemówień papieża Franciszka, a także fragmentów nauczania jego poprzedników, w pracy posłużono się metodą teologiczną. W sensie ścisłym w dysertacji wykorzystano metodę dedukcji, która pozwoliła ukazać specyfikę nauczania Franciszka, analizy, która uwidoczniła zależności pomiędzy poszczególnymi aspektami formacji i umożliwiła dokonanie podsumowań i wyprowadzenie wniosków natury teologicznopastoralnej. Metodami pomocniczymi (jak już wyżej wspomniano) są metoda krytyki, interpretacji źródeł, porównawcza oraz historyczno-krytyczna (s. 15).

4. Pytania do dyskusji podczas obrony doktorskiej

Ważna i aktualna tematyka rozprawy doktorskiej ks. Bieleckiego zachęca do dalszej dyskusji i postawienia Doktorantowi kilku pytań. Dlatego proszę o ustosunkowanie się do następujących kwestii:

1. Czy mógłby ks. Doktorant, na podstawie swoich długoletnich badań, przeprowadzonych w trakcie pisania rozprawy, przedstawić, jak kształtowała się działalność formacyjna kard. Jorge Mario Bergoglio wśród młodzieży latynoamerykańskiej?
2. Na czym polega oryginalność – w stosunku do swoich poprzedników - sposobu postrzegania przez papieża Franciszka ludzi młodych i potrzeby ich formacji?
3. Na jakie postulaty duszpasterskie papieża Franciszka warto – zdaniem Doktoranta – zwrócić uwagę, które skierowywał on do osób i instytucji oraz struktur społecznych działających na rzecz młodzieży i jej formacji?

5. Wniosek końcowy

Przedstawione wcześniej uwagi krytyczne wymagają z pewnością pewnych uzupełnień, nie stanowią jednak przeszkód, by zaprezentowaną rozprawę ks. mgr lic. Pawła Bieleckiego uznać za dojrzałą. Zawiera ona bowiem elementy nowatorskie, świadczące o wiedzy oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia przez Autora pracy naukowej. Stanowi też oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta w obranej przez niego dyscyplinie naukowej (artykuł 187 „Ustawy o szkolnictwie wyższym z dnia 20 lipca 2018). Zainteresowanie badaną problematyką i uczynienie jej przedmiotem pracy doktorskiej jest ambitnym i budzącym ciekawość poznawczą wyzwaniem, którego rozwiązanie może być postawą do uzyskania przez ks. Pawła Bieleckiego stopnia

naukowego doktora w dyscyplinie nauk teologicznych. Dobór problematyki i tematu rozprawy stanowią bowiem silną stroną recenzowanej rozprawy doktorskiej.

W związku z powyższym stawiam wniosek do Rady Instytutu Nauk Teologicznych Wydziału Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II o dopuszczenie ks. mgr. lic. Pawła Bieleckiego do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

ks. Ireneusz Celony